

เล่าเรื่องวงเวียนเล็ก

วราห์ โรจนวิภาต *

เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ได้เสวยราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ในปีพุทธศักราช ๒๔๖๘ แล้ว มีแนวพระราชดำริที่จะนำความเจริญมาสู่ราษฎรชาวฝั่งธนบุรี จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างสะพานเชื่อมฝั่งพระนครและฝั่งธนบุรีเข้าด้วยกันเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ในพระบรมราชวโรกาสที่กรุงรัตนโกสินทร์มีอายุครบ ๑๕๐ ปี สร้างเสร็จในปีพุทธศักราช ๒๔๗๕ เสด็จพระราชดำเนินเปิดสะพานเมื่อวันที่ ๖ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๗๕ เป็นวันจักรี สะพานนี้มีชื่อเป็นทางการว่า “สะพานปฐมบรมราชานุสรณ์ หรือสะพานพระพุทธยอดฟ้า” สิ่งที่เกิดขึ้นพร้อมสะพานแห่งนี้คือ ถนน ได้แก่ ถนนประชาธิปไตย เริ่มตั้งแต่เชิงสะพานตรงไปหัววงเวียนใหญ่ ณ จุดหัวถนนประชาธิปไตยด้านขวามือเป็นถนนเทศบาลสาย ๓ เป็นถนนเลียบบดลองสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ให้ชุดไปที่ที่ดินของท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ คนหนึ่งของท่าน ปัจจุบันที่ตรงนี้เป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา หัวถนนด้านซ้ายมือของถนนประชาธิปไตยคือ ถนนสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เลียบแนวคลองสานเดิม จะเห็นได้ว่า หัวถนนประชาธิปไตยเป็นจุดร่วมทำให้เกิดถนนอีกสองสายดังกล่าวแล้ว เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการสัญจรของประชาชนและรถจึงสร้างวงเวียนไว้ที่หัวถนนประชาธิปไตย ชาวบ้านเรียกกันเองว่า “วงเวียนเล็ก” คู่กับ

* ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนวัดประดิษฐาราม ฝั่งธนบุรี

วงเวียนใหญ่ที่ปลายถนนประชาธิปไตย วงเวียนเล็กเกิดก่อนวงเวียนใหญ่ ๑๐ กว่าปี วงเวียนใหญ่ขณะนั้นทางการเพียงกันบริเวณไว้และไม่ได้สร้างอะไรลงบนพื้นที่ มาสร้างให้เห็นเป็นรูปธรรมก็เมื่อได้สร้างพระอนุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสิน มหาราชเรียบร้อยแล้ว ถนนประชาธิปไตยก็ไม่ได้กว้างขวางอย่างทุกวันนี้ ความกว้างมีเพียงครึ่งเดียว อยู่ฝั่งโรงเรียนศึกษานารี สร้างด้วยการถมคลองวัดน้อยหรือ คลองบ้านเกาะใต้ถึงคลองสมเด็จพระ บริเวณทางลาดสะพานพระพุทธรอดฟ้า นอกจากจะเป็นที่ดินบางส่วนของคฤหาสน์สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) แล้ว ยังได้ถมคลองหน้าบ้านของท่านที่ขุดเลียบบ้างวัดประยูรวงศาวาส ที่กันเขตที่ดินของวัดกับของท่านให้เป็นสัดส่วนชัดเจน จนทะลุออกแม่น้ำเจ้าพระยา ส่วนตัว สะพานพระพุทธรอดฟ้าฯ ได้เคยเห็นแผนที่โบราณที่หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ลงตรงบ้านเจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี (ท้วม บุนนาค) พอดี

วงเวียนเล็ก เกิดขึ้นจากการที่ได้สร้างสะพานพระพุทธรอดฟ้าและถนน ทั้งสามสายดังกล่าวแล้ว ได้พยายามหาภาพของวงเวียนเล็กเพื่อนำเสนอ ให้ผู้อ่าน ได้เห็นแต่ก็หาไม่ได้ แม้ในหอจดหมายเหตุแห่งชาติก็ไม่มี จึงขอให้จินตนาการนี้ ตามคำบอกเล่าที่ได้เห็นมาดังต่อไปนี้

บริเวณที่ได้ชื่อว่าเป็นวงเวียนเล็ก มีเนื้อที่ราว ๑ ใน ๔ ของวงเวียนใหญ่เวลานี้ สร้างเป็นวงกลมอยู่กึ่งกลางบริเวณทางลาดที่จะขึ้นสะพานพระพุทธรอดฟ้า กลางวงเวียนมีศาลาหกเหลี่ยมสร้างโล่งๆ มีหลังคาถ่มเข้าหากันเป็นยอดศาลา มุงด้วยกระเบื้องซีเมนต์ (กระเบื้องว่าว) สร้างแข็งแรง เสาศาลาเป็นเสาปูนยกพื้นสูง จากพื้นดินราวครึ่งเมตร รอบๆวงเวียนปักเสาปูนเป็นระยะๆ ซึ่งโซ่เหล็กหย่อนๆ เป็นแนวรั้วมีทางเข้า หลังแนวรั้วมีม้าหินแบบมีพนักหลัง หันหน้าเข้าหาศาลา บริเวณภายในวงเวียนมีแปลงไม้ดอกทั่วไป หรือที่จะเรียกว่าสวนหย่อมก็ย่อมได้ ใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจในตอนเย็นแดดร่มลมตกลแล้ว จนถึงกลางคืนช่วงหัวค่ำ ตกตึก มักเป็นที่หลบนอนของคนจรจัด จะด้วยเหตุผลใดก็ไม่ทราบเหมือนกัน ภายหลังได้รื้อศาลา ๖ เหลี่ยมออกไปก่อน จากนั้นก็รื้อวงเวียนกลมแล้วแปลงเป็นวงเวียนรีรูปไข่ สร้างหอนาฬิกาลงบนนั้น ต่อมาคงจะเห็นว่าส่วนที่เป็นรูปไข่

ทั้งสองข้างเกาะกะขวางทางจราจร จึงรื้อออกไปเหลือแต่ตัวหอนาฬิกา แล้วก็รื้อลงทั้งหมดเมื่อสร้างสะพานพระปกเกล้า ต่อมาคงจะเสียดายหอนาฬิกาแห่งนี้ เลยสร้างขึ้นใหม่ตามแบบของเดิมตั้งอยู่ริมคลองสมเด็จพระเจ้าตากสิน และปรับเปลี่ยนบริเวณนี้ให้เจริญหูเจริญตาขึ้น ที่ดินตรงนี้เดิมเป็นบิ๊มน้ำมันตราม้าบิน (Mobil Oil) น้ำมันตราม้าปัจจุบันคือน้ำมันเอสโซ่ หัวจ่ายน้ำมันอยู่ด้านใน เพราะด้านที่ติดถนนเป็นศาลาที่พักคนโดยสาร (ป้ายรถประจำทาง) ที่มาจากถนนสมเด็จพระเจ้าตากสิน บิ๊มน้ำมันต่อมาถูกเพลิงไหม้ จึงรื้อออกไปพร้อมกับที่พักคนโดยสาร ส่วนฝั่งโรงเรียนศึกษานารี สถานที่สำคัญ คือ สุขศาลาเจ้าคุณประยูรวงศ์ อยู่หัวถนนเทศบาลสาย ๓ ด้านหลังโรงเรียนศึกษานารีทั้งหมดยังไม่ได้ตัดถนนอรุณอมรินทร์ตัดใหม่อย่างที่เห็นทุกวันนี้

บริเวณสะพานพระพุทธยอดฟ้า และวงเวียนเล็กแรกสร้าง
จุดกลมๆ ที่เห็นในภาพคือ วงเวียนเล็ก

หน้าโรงเรียนศึกษานารีเวลานี้ยังคงสภาพเดิมๆ ที่เปลี่ยนแปลงก็คือ เวิ้งที่ดินหน้าโรงเรียนกลายเป็นสวนป่า ส่วนซากหลุมหลบภัย ๒ หลุมที่อยู่หน้าโรงเรียน เพิ่งสร้างขึ้นเมื่อสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ มุมโรงเรียนข้างทางชั้นสะพานพระปกเกล้า เวลานั้นมีตึกสองชั้นสร้างแข็งแรง น่าจะเป็นตึกบริหารของคณะสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) เท้าที่เห็นเดิมใช้เป็นโรงรับจำนำ เมื่อเลิกโรงรับจำนำแล้วเป็นร้านตัดผมกรุงธน ภายในโรงเรียนศึกษานารีมีเรือนไม้สักขนาดใหญ่หลังหนึ่ง ชั้นเดียว ใต้ถุนสูงมองหลังคากระเบื้อง ด้านหน้ามีมุขยื่นออกมาเล็กน้อย มีบันไดขึ้นสองข้าง ที่จุ่มมุขหลังคามีป้ายชื่อว่า “เรือนเจ้าคุณประยูรวงศ์” เรือนหลังนี้ทางโรงเรียนได้รื้อออกแล้วสร้างอาคารหลังใหม่ทับลงไปสุดเขตโรงเรียนศึกษานารีเป็นที่ดินของวัดประยูรวงศาวาส คั่นด้วยถนนเทศบาลสาย ๒ วัดสร้างห้องแถวสองชั้นตลอดแนวจนถึงประตูวัด ให้ประชาชนเช่าอาศัยทำการค้า ภายหลังรื้อสร้างเป็นอาคารสองชั้น เนื่องจากบางส่วนถูกระเบิด ร้านค้าด้านนี้ส่วนใหญ่เป็นร้านตัดเสื้อ-กางเกง มีร้านค้ายาแผนโบราณอย่างร้านเจ้ากรมเปื้อ ชื่อร้านเกียรติบุตรโอสถ เจ้าของชื่อนางน้อม เกียรติบุตร มีร้านจำหน่ายยาแผนปัจจุบันมี ๓ ร้าน คือ อ้วนอันโอสถ, ห้างขายยาสี่เหลี่ยมเพ็ง ตราเสือดาว, อีกร้านหนึ่งชื่อคลังเวชภัณฑ์ เจ้าของเดิมย้ายออกมาตั้งร้านใหม่ตรงสะพานลอยคนข้าม ตรงป้ายรถประจำทางที่จะขึ้นสะพานพระปกเกล้า มีห้างผู้ผลิต-จำหน่ายน้ำยาซักผ้า “ครอสซูปเปอร์” เจ้าของชื่อนายวิบูลย์ สินประสงค์

เชิงสะพานพระพุทธรูปอดฟ้าฟากตรงข้ามกับห้องแถวฝั่งวัดประยูรวงศาวาส มีห้องแถวไม้สองชั้นอยู่สามแถวด้วยกัน เริ่มจากวงเวียนเล็กเป็นห้องแถวของทรัพย์สิน ส่วนพระมหาภักษัตริย์ ด้านหลังเป็นตลาดกลางวันขายของและอาหารอยู่ ๒-๔ รายพอค่ำจะมีพ่อค้าแม่ค้านำอาหาร ของกินของใช้ ดอกไม้ เสื้อผ้า มาขายเต็มหมดทุกแผง จะเรียกว่าตลาดกลางคืนก็คงได้ ตลาดเล็กราวห้าทุ่ม ตลาดตรงนี้ขนานด้วยห้องแถวทั้งด้านหน้าและด้านหลัง กลางวันจึงค่อนข้างมืดก็เลยเรียกว่า “ตลาดมืด” ปัจจุบันเปิดเป็นศูนย์พระเครื่อง ห้องแถวๆ ที่สองต่อจากห้องแถวของทรัพย์สินฯ เป็นของเอกชน เจ้าของคือคุณเกลา แสงชูโต ให้เช่าทำการค้ามีทั้งร้านตัดเสื้อ-กางเกง โรงพิมพ์ คลินิก อาหารเครื่องดื่ม บางร้านขายของนานาชนิดเหมือนห้างสรรพสินค้า

ร้านนี้ชื่อร้าน “สมจิตร” และมีร้านขายยาแผนปัจจุบันอยู่ ๒ ร้าน เฉพาะห้องแถวที่วานี้ มีห้องหนึ่งเป็นร้านตัดเสื้อกางเกงชื่อร้าน “อีแอ่น” ตัดเสื้อผ้าแบบฟอร์มทหาร โดยเฉพาะทหารบก นายทหารเกือบทุกคนจะมาตัดแบบฟอร์มที่ร้านนี้ นอกจากนี้ ยังรับตัดเครื่องแบบนายทหารชุดเต็มยศทุกเหล่าทัพ ที่ใช้ในการสวนสนามงานพระราชพิธีถวายสัตย์ปฏิญาณที่ลานพระบรมรูปทรงม้า พระราชวังดุสิต เจ้าของเป็นคนจีนชื่ออย่างจีนจำไม่ได้ ชื่อไทยคือ นายกิจจา ศักดิ์วานิชกุล ภรรยาชื่ออุไร เมื่อสร้างสะพานพระปกเกล้า ห้องแถวๆนั้นถูกเวนคืนทั้งหมด ปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของสวนป่าข้างสะพาน ห้องแถวทั้งสองแถวนี้มีซอยคั่นกลาง คือ ซอยพญาไม้ ห้องแถวที่สาม ต่อจากแถวห้องของคุณเกลาเป็นของเอกชนเหมือนกัน ส่วนมากใช้เป็นที่อยู่อาศัย กับมีโรงภาพยนตร์อยู่โรงหนึ่งชื่อ “เฉลิมฉน” เป็นโรงภาพยนตร์ขนาดเล็ก ตัวโรงด้านนอกมีภาพเขียนสีแบบโรมันที่ไม่เหมือนใคร ภายหลังได้ปรับเปลี่ยนชื่อเป็น “ประชุมมหรสพ” เป็นของคุณหญิงภรรยาพระยาประชุมประสานภรรยาหลัง ใช้แสดงละครเกี่ยวเนื่องด้วยกรณีสวรรคตของในหลวงรัชกาลที่ ๘ ยังผลให้นายไถง สุวรรณทัต ผู้แทนราษฎรจังหวัดธนบุรี ถูกขวางระเบิดจนขาขาด สูดท้ายโรงหนังแห่งนี้ถูกไฟไหม้และไม่ค่อยมีคนดูจึงเลิกไป

ตั้งแต่ทางลาดสะพานพระพุทธยอดฟ้าฝั่งธนบุรี พันลาดสะพานมาแล้ว มีถนนประชาธิปไตยเข้ามารองรับตรงไปที่วงเวียนใหญ่ ส่วนข้างสะพานทั้งสองฟากก็มีถนนขนานไปกับถนนประชาธิปไตย ถนนข้างสะพานทั้งสองสายวกเข้าหากันที่ใต้สะพานริมแม่น้ำเจ้าพระยา ทำให้เป็นถนนรูปตัวยู โดยเป็นถนนที่ขนานไปกับถนนประชาธิปไตย ซึ่งเป็นถนนประธาน ก็เลยเรียกรวมกันไปทั้งหมดว่าถนนประชาธิปไตย พื้นที่เป็นเกาะเล็กๆไว้ข้างทางเฉพาะถนนช่องกลาง เพื่อให้รู้ว่าเขตถนนอยู่ตรงไหน ฉะนั้น ถ้ารถที่มาจากวงเวียนใหญ่ หากต้องการขึ้นสะพานก็ตรงไปได้เลย ถ้ามาจากถนนสมเด็จพระเจ้า ก็ต้องอ้อมวงเวียนแล้วหาทางขึ้นสะพาน ถ้าออกมาจากถนนเทศบาลสาย ๓ ข้างโรงเรียนศึกษานารีก็ต้องเลี้ยวเข้าทางฝั่งวัดประยุรวงศ์แล้วค่อยเบนไปขึ้นสะพาน ถนนข้างสะพานจึงใช้สัญจรได้ทั้งคนทั้งรถ เฉพาะถนนข้างสะพานฝั่งตลาดกลางคืน พอดตกเย็นราว ๖ โมง เมื่อลงสะพานมาแล้วถนนฟากนี้รถสัญจรไม่ได้ เพราะจะมีบรรดาพ่อค้าแม่ค้ามาตั้งแผงขายของ ขายอาหาร วางโต๊ะ

วางแผนสินค้าเต็มไปหมด คือหน้าห้องแถวๆที่สองที่เป็นของเอกชน (คุณেলাแสงชูโต) ตามที่เล่ามาแล้ว ถ้าจะเปรียบเทียบให้เห็นตัวอย่างเวลานี้ก็คงได้แก่ถนนเยาวราช ซึ่งพอตกเย็นก็มีร้านค้ารถเข็นแผงลอย นำสินค้ามาวางขายจนเกือบเต็มฟุตบาททางเดิน ที่ขายอาหารก็นำโต๊ะมาวางลงในถนนเยาวราชทั้งสองฟาก แผงร้านค้าริมถนนประชาธิปไตยเชิงสะพานพุทธหยุดฟ้าขายอยู่นานมาก จนทางการเห็นว่าเกาะทางสัญจร และเสียพื้นที่การจราจรไปหนึ่งช่องทาง จึงเลิกไม่ให้ขาย

นับแต่สร้างสะพานพระพุทธยอดฟ้าขึ้นมา ทำให้ฝั่งธนบุรีมีความเจริญขึ้นตามลำดับจุดกำเนิดความเจริญย่านฝั่งธนบุรีเกิดขึ้นที่บริเวณสะพานพระพุทธยอดฟ้าทั้งหมด เป็นความเจริญแบบค่อยเป็นค่อยไป เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของคนฝั่งธนบุรีได้ระดับหนึ่ง ตกเย็นก็มักจะชวนกันไปเที่ยวที่วงเวียนเล็กและสะพานพระพุทธยอดฟ้าเพื่อกินอาหารหรือซื้อของเล็กๆน้อยๆ แล้วเดินทางกลับบ้าน ระยะเวลาเดินทางไปกลับไม่ต่ำกว่าหนึ่งชั่วโมง ซึ่งเป็นเรื่องปกติของผู้คนในเวลานั้น จากวงเวียนเล็กและสะพานพระพุทธยอดฟ้า หากต้องการจะไปกินลมชมวิวของแม่น้ำเจ้าพระยาก็ไปได้ จุดที่นิยมไปกันคือ จุดกึ่งกลางสะพานซึ่งอากาศดีเป็นพิเศษ สองฟากแม่น้ำยังเป็นธรรมชาติความเจริญย่านวงเวียนเล็กและเชิงสะพานพระพุทธยอดฟ้าได้สะดุดลงเมื่อทางการได้สร้างสะพานพระปกเกล้า มาคร่อมสะพานพระพุทธยอดฟ้าเลียบริมห้องแถวด้านฝั่งวัดประยุรวงศ์ทั้งหมด ร้านค้าด้านนี้หมดลงโดยสิ้นเชิง ส่วนอีกฟากหนึ่งต้องรื้อห้องแถว ๒ แถวออกไป ปรับเปลี่ยนเป็นสวนป่า คงเหลือตึกแถวของทรัพย์สินฯ เพียงแห่งเดียว

บทสรุปสุดท้ายของวงเวียนเล็กก็คือ หลังจากที่ได้รื้อหอนาฬิกาของเดิมออกจากบริเวณวงเวียนเล็กแล้ว ที่ๆ เหลือถูกปรับเปลี่ยนเพื่อให้เหมาะสมกับแผนจราจรคงเหลือเนื้อที่หัวถนนสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวหนึ่ง เป็นเนื้อที่สามเหลี่ยม ปลูกต้นไม้เป็นแนวแบ่งเป็นเขตการเดินรถ เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการใช้รถใช้ถนนตรงย่านนี้ทำนองเป็นสวนหย่อมขนาดเล็กๆ รื้อเข้ารื้อออกปรับเปลี่ยนหลายหน สุดท้ายเมื่อเขตคลองสานมีอายุยืนยาวถึง ๑๐๐ ปี นอกจากจะจัดงานเฉลิมฉลองตั้งแต่

ปลายถนนลาดหญ้าถึงวงเวียนใหญ่ ได้สร้างอนุสรณ์สถานลงที่หัวถนนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชตามแบบที่อยู่ที่วงเวียนใหญ่ ประดิษฐานไว้ด้านหน้าพระปรมาภิไธย หากมองอย่างผิวเผินและไม่คิดอะไร ก็คงเห็นเจตนาดีของเขต หากมองให้ลึกลงไปก็จะเป็นความไม่เข้าใจอย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์ กล่าวคือ

๑. โดยปกติการสร้างอนุสาวรีย์ในที่ต่างๆ ไม่ว่าจะอนุสาวรีย์บุคคลสำคัญ หรือปูชนียวัตถุอื่นๆ มักเป็นของที่ไม่มีในพื้นที่นั้นๆ การสร้างก็เพื่อให้บุคคลในท้องถิ่นระลึกคุณความดี และความสำคัญของสิ่งที่ก่อสร้างนั้นๆ

๒. พระปรมาภิไธยวัดพิชัยญาติก็มีของจริงอยู่ให้เห็นไม่ไกลนัก สวดยสง่าดีกว่าที่จำลองไว้เป็นไหนๆ ทำไมจึงมีแนวคิดมาสร้างลงตรงนี้

๓. พระบรมรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ก็มีให้เห็นอยู่ที่ยวงเวียนใหญ่ ความสวยงามก็ดี ความเป็นสง่าราศีก็ดี รวมไปถึงสถานที่ประดิษฐานก็เหมาะสมด้วยประการทั้งปวง ทำไมจึงสร้างจำลองมาประดิษฐานไว้ตรงนี้อีก

๔. สถานที่ที่ประดิษฐานเป็นทางสามแพร่ง คนโบราณถือว่าเป็นชัยภูมิไม่ได้มีความเชื่อว่าเป็นที่อยู่ของพวกภูตผีปีศาจเร่ร่อนที่เรียกว่าสัมภะเวสี หากจะอ้างว่าเป็นการเทิดพระเกียรติก็คงฟังไม่ขึ้น

๕. ห่างตรงนี้ไปเล็กน้อยมีสะพานลอยคนข้าม สะพานอยู่สูงกว่าพระบรมรูปที่ประดิษฐานเป็นทางสามแพร่ง ทั้งคนทั้งรถผ่านเฉียดไปมา ทำให้เห็นว่าขาดความเคารพและสิ่งที่ไม่ควรจะมี แม้คนที่อยู่บนรถประจำทางที่ผ่านหน้าพระบรมรูป บางครั้งก็อยู่สูงกว่า ก็คงต้องอาศัยเจ้าหน้าที่บ้านเมืองให้ปรับเปลี่ยนแก้ไขสิ่งบกพร่องเหล่านี้ให้หมดไป

ผู้เขียนเล่าเรื่อง

วงเสวนาผู้ใหญ่ในชุมชน

ณ เวลานี้ ชื่อของวงเวียนเล็กคงเหลืออยู่เป็นนามธรรม เช่นเดียวกับวังบูรพา (นามเต็มคือบูรพาภิรมย์) คนรุ่นเก่าอายุ ๖๐ ปีขึ้นไปและเป็นคนที่อยู่ในท้องที่วงเวียนเล็กและบริเวณใกล้เคียง คงจะเคยได้เห็นวงเวียนเล็ก และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสถานที่แห่งนี้ บทความต่างๆ ที่เขียนขึ้น โดยปกติก็มักจะมีบรรณานุกรม อ้างถึงที่มาที่ไปของเรื่อง แต่ในเรื่องนี้ไม่รู้จะใช้อะไรเป็นข้ออ้างอิง เพราะเป็นเรื่องที่รู้เห็นด้วยตนเองมาตลอดชีวิตเกือบ ๘๐ ปี เริ่มต้นด้วยการเป็นชาวฝั่งธนบุรีโดยกำเนิด ้วยเด็ก ้วยเรียน และ้วยทำงานวนเวียนอยู่ที่วงเวียนเล็ก เพราะต้องมารอรถโดยสารที่หน้าโรงเรียนศึกษานารีทั้งขาไปและขากลับ ทำงานแห่งสุดท้ายที่ธนาคารกรุงเทพ จำกัด สาขาธนบุรี เดิมอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ได้ย้ายออกมาอยู่หัวถนนประชาธิปไตย เนื่องจากทางการได้สร้างสะพานพระปกเกล้า ทำให้รู้จักผู้คนตลอดจนร้านค้าในย่านวงเวียนเล็กทั้งสองฟากถนนเป็นอย่างดี